

Alen Kristić (ur.)

SVJETSKI ETOS POD ŠKOLSKIM KROVOM

Priručnik za integriranje svjetskog
etosa u nastavne procese

Svjetski etos pod školskim krovom
Priručnik za integriranje svjetskog etosa u nastavne procese

Izdavač:
TPO Fondacija

Urednik:
Alen Kristić

Lektura i korektura:
Ivana Krstanović

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

2-67:37(497.6)(082)

SVJETSKI etos pod školskim krovom: priručnik
za integriranje svjetskog etosa u nastavne procese
/ Alen Kristić (ur.); (tekstove s njemačkog
preveo Alen Kristić). - Sarajevo: TPO Fondacija,
2014. - 152 str. : ilustr. ; 24 cm

Riječ urednika: str. 6-8. - Bilješka o uredniku:
str. 152. - Bibliografija: str. 151 i uz tekst.

ISBN 978-9958-9990-8-6
1. Kristić, Alen
COBISS.BH-ID 21673990

Riječ urednika

Publikacija „Svjetski etos pod školskim krovom: Priručnik za integriranje svjetskog etosa u nastavne procese“ nastala je u sklopu projekta TPO Fondacije iz Sarajeva „Integracija svjetskog etosa u odgojno-obrazovne strukture i procese u Bosni i Hercegovini“ iza kojeg je svojom stručno-financijskom pomoći stala i Zaklada svjetskog etosa iz Tübingena što čini utemeljenom nadu da ćemo uskoro raspolagati sličnim publikacijama i za druge aspekte projekta svjetskog etosa, i to u prvom redu za one koji se tiču politike, gospodarstva, ekologije, mirotvorstva i dijaloga religija. Kombinirajući teorijski i praktični pristup, ova publikacija po prvi put u našoj regiji na obuhvatan način skreće pozornost na pozitivni potencijal svjetskog etosa za odgojno-obrazovne procese i strukture u okrilju bosanskohercegovačkog društva koje je već stoljećima obilježeno stvarnošću od koje više ne može uteći niti jedno globalizirano društvo.

Dakako, riječ je o višekulturnom, višenacionalnom i višereligijskom profilu čije je pozitivne potencijale moguće pretočiti u stvarnost jedino na osnovi sustavnog i ustrajnog posredovanja etičkih, međukulturalnih i međureligijskih kompetencija. U protivnom se taj profil, kako smo tome nažalost nerijetko svjedoci, izokreće u prokletstvo, kako za same pojedince tako i za različite kulturne, religiozne, nacionalne ili političke zajednice.

Privlačne sile između projekta svjetskog etosa i odgojno-pedagoške sfere izviru iz fundamentalnog uvida da su pored obiteljskog okrilja upravo vrtići i škole središnja mjesta učenja etičkog ponašanja. Na to se nadovezuje ništa manje odsudan uvid da s procesom senzibiliziranja za vrijednosti i odgojem za odnos prema drugima koji će biti prožet poštovanjem treba početi što je moguće ranije, i to već u obiteljskom krugu a potom u vrtićima i školama.

Dakle, fundamentalni cilj na koji je usmjeren projekt svjetskog etosa i pedagoško-nastavni kadar senzibiliziran za taj projekt sažeto izražavaju dvije usko povezane nakane.

S jedne je strane riječ o izoštravanju svijesti o moralu i vrijednostima kod djece i mladih u vrtićima i školama, što je nesumnjivo osnova za njihovo etičko mišljenje i djelovanje, a s druge strane o posredovanju orijentacijskog znanja o drugim religijama, kulturama i nacijama, kako bi se zarana izbjeglo da djeca i mladi postanu žrtve kobnih predrasuda a umjesto toga zarana budu osposobljeni za miroljubivu otvorenost za „tuđe“, ne odričući se pri tome „svoga“; dapače, raskrivajući da granice između „tuđeg“ i „svoga“ nisu nepropusne nego da i jedno i drugo svoje opstojanje i životnost duguju upravo dijaloškom prožimanju i uzajamnom obogaćivanju.

Na toj pozadini postaje posve razvidno zašto je silna energija Zaklade svjetskog etosa iz Tübingena uložena upravo u to da s vrsnim pedagoško-nastavnim kadrom razvije niz materijala koji će omogućiti ne samo da pojedine škole ugrade ideju svjetskog etosa u nastavne programe nego i da postanu tzv. „škole svjetskog etosa“, i to tako što će se na sustavan način posvetiti potrazi za primjerenim načinima ukorjenjivanja i življenja načela i vrijednosti svjetskog etosa u školskoj svakodnevnici.

Ovom se publikacijom konačno otvara mogućnost postupnoj integraciji svjetskog etosa u nastavne programe i – ništa manje važno – školsku svakodnevnicu bosanskohercegovačkih škola za što će trebati dosta vremena i strpljenja, no ništa nas više od naše nedavne ratne prošlosti ne uvjerava da se tom procesu treba posvetiti svim silama.

Upravo će na tom tragu stručni tim TPO Fondacije iz Sarajeva uz pomoć ove publikacije i uz suradnju s nekoliko bosanskohercegovačkih pedagoških instituta započeti obuku nastavnog kadra srednjih škola s ciljem njihovog upoznavanja sa svjetskim etosom i osposobljavanja da načela i vrijednosti svjetskog etosa na stručan i sustavan način posreduju svojim učenicima i učenicama. Dakako, sve to s nadom da ćemo kroz nekoliko godina s radošću moći konstatirati da u Bosni i Hercegovini postoji ne samo niz škola s nastavnim programom u koji je ideja svjetskog etosa posve integrirana nego i s nekoliko tzv. „škola svjetskog etosa“.

Prvo poglavlje ove publikacije „Svjetski etos kao odgojno-obrazovni projekt: teorijski pristup“ prvenstveno je posvećen pojašnjenju zbog čega je projekt svjetskog etosa od samog početka i u svim svojim aspektima pedagoški projekt na što već upućuju sintagme koje spadaju na samu srž tog projekta kao što su to „učiti se suživotu“, „učiti se razumijevanju kultura“ ili „učiti se življenju vrijednosti“. Dakako, nije propušteno izričito ukazati i na pozitivni potencijal svjetskog etosa za odgojno-obrazovne strukture i procese u bosanskohercegovačkom društvu.

Drugo poglavlje ove publikacije „Svjetski etos kao odgojno-obrazovni projekt: praktični pristup“ posvećeno je konkretnom posredovanju načela i vrijednosti svjetskog etosa tijekom nastave. U prvom je tekstu riječ o nastavnoj jedinici posvećenoj svjetskom etosu za srednje škole koja se može praktično provesti tijekom četiri dvostruka školska sata ili tijekom osam školskih sati. Dakako, uz niz adaptacija ova se nastavna jedinica može izvesti čak i u višim razredima osnovne škole. Niti u prvom niti u drugom slučaju pitanje o tome u sklopu kojeg će se predmeta izvesti ova nastavna jedinica nije unaprijed determinirano, no kao „logična“ mjesta nameću se u prvom redu predmeti konfesionalnog vjeronauka, kulture religija, etike, demokracije ili sati razredne nastave.

Upravo je na tu mogućnost usredotočen drugi tekst u kojem se nalaze sugestije kako bi se tijekom deset sati razredne nastave na sveobuhvatan način mlade moglo upoznati s idejom svjetskog etosa, i to s naglaskom na konkretnim primjenama svjetskog etosa u školskoj svakodnevnicu, kao što je to primjerice izrada „zajedničkog razrednog etosa“.

Važno je napomenuti da tekstovi u okviru zadataka u sklopu dva netom spomenuta teksta nisu obvezujući nego su doneseni samo kao ogledni primjeri, pri čemu je nastavnom kadru ostavljena mogućnost da sukladno specifičnim senzibilitetima u svom okruženju izaberu druge tekstove, bilo novinskog ili literarnog karaktera, za koje smatraju da će biti efektivniji za postizanje naznačenih ciljeva. Digitalni materijali o kojima se govori na nekoliko mjesta bit će dostupni na internet platformi TPO Fondacije posvećenoj tematskom sklopu svjetskog etosa.

Zarad efektivnijeg korištenja ove publikacije, u njezinom se dodatku nalazi „Deklaracija o svjetskom etosu“ kao dokument na kojem počiva projekt svjetskog etosa i na koji se nerijetko pozivaju tekstovi od kojih je sačinjena ova publikacija.

Nadamo se da će ova publikacija na presudan način doprinijeti sustavnom integriranju svjetskog etosa u odgojno-obrazovne strukture i procese u bosanskohercegovačkom društvu i da TPO Fondacija u tom nastojanju neće ostati usamljena.

Dodatan razlog za tu nadu je i činjenica da će ova publikacija biti tiskana usporedo s knjigom „Svjetski etos: Dokumenti – utemeljenja – primjene“ koja pruža sustavan uvid u temeljne dokumente na kojima počiva projekt svjetskog etosa, pri čemu je posebna pozornost posvećena različitim načinima utemeljenja i primjene svjetskog etosa u suvremenim društvima sučeljenim s globalizacijom.

Sarajevo, rujan 2014.
Alen Kristić

Svjetski etos kao „pedagoški“ projekt

Stephan Schlenzog

(1) Učiti se zajedničkom životu

„Još se uvijek moramo učiti zajednički živjeti!“

Taj naprosto prijeko potreban apel predstavlja zaključak radijskog razgovora filozofa Hansa-Martina Schönherr-Manna s Hansom-Georgom Gadamerom. Poslije poduzeg i intenzivnog filozofijskog razgovora, Gadamer je tu rečenicu na kraju iscrpljeno i naprosto zaklinjući šapatom izgovorio u studijski mikrofon. Takoreći, kao bit onoga što mu leži na srcu. Sažeto u jednostavne riječi, bez složene filozofijske teorije: „Još se uvijek moramo učiti zajednički živjeti!“ Schönherr-Mann je od tog citata kasnije načinio naslov knjige o novovjekovnoj filozofiji i sukobu kultura u kojoj upućuje na brojne i često začudne poveznice novovjekovnih mislioca i nakana koje tvore tematski sklop svjetskog etosa. O tome je u svojim promišljanjima o filozofijskom utemeljenju svjetskog etosa govorio Hans Küng.

Učiti se zajedničkom životu: To znači susret u ozračju poštovanja i respekta, povezan sa spremnošću na potragu za putovima do uspješnog zajedništva svim razlikama unatoč. No, takvo zajedništvo ne uspijeva automatski, samo od sebe, nego o pretpostavkama i temeljima takvog zajedništva moramo brižno razmišljati.

Prihvatljivo zajedništvo moramo naučiti i uvijek ga iznova uvježbavati da bi se stabiliziralo i sačuvalo. Iz tog razloga „učiti se zajednički živjeti“ znači ovo:

Uspješan suživot kao proces učenja, kao „pedagoški“ proces. Na taj način možemo opisati nakanu svjetskog etosa. Zadaća je Zaklade svjetskog etosa pretočiti tu nakanu u životnu stvarnost ljudi i na taj način pružiti odgovore na različite izazove pred kojima se ljudi danas nalaze.

(2) Učiti se razumijevanju kultura

Ideja svjetskog etosa nastala je na pozadini ogromnih promjena na svjetsko-političkoj pozornici. Što se tiče sukoba, središnji izazovi u budućnosti – tako je glasilo Küngovo uvjerenje onomad koncem 80-tih godina prošlog stoljeća – neće više biti blokovsko mišljenje i velike ideologije na Istoku i Zapadu. Naprotiv, prijetecé linije sukoba prolazit će više nego bilo kad do sada uzduž kulturnih i religioznih granica, i to ne samo između zapadnjačkog i islamskog svijeta nego i unutar kontinenata i nacija, u ljudskim glavama i srcima.

A da bismo te sukobe ublažili, štoviše spriječili, da bismo se s tek začetim napetostima sučelili što je moguće ranije, za to jedni druge trebamo poznavati, trebamo susret u ozračju ravnopravnosti i uzajamnog poštovanja, za to trebamo kritički dijalog.

A sve to nije samo nužno nego je sve to – takvo je bilo Kūngovo uvjerenje nekoć i takvo je naše iskustvo danas – čak i moguće.

Na taj se način Hans Kūng već onomad energično usprotivio politologu Samuelu Huntingtonu iz SAD-a. Na temelju svoje teze o neizbježnom sukobu kultura, Huntington je dao povoda da se o njemu govori posvuda u svijetu, pa je na taj način – u prvom redu nakon napada u rujnu 2001 – pružio tobože uvjerljiv model za tumačenje te do tada nezamislive katastrofe. Huntington je ignorirao da milijuni ljudi posvuda u svijetu unatoč različitoj vjeri i različitoj kulturi zajednički žive čak miroljubivo, pa su iz tog razloga prema Huntingtonovoj pesimističkoj viziji sukobi između kultura, štoviše velika globalna konfrontacija između islama (u savezništvu s Kinezima!) i zapadnjačkog

svijeta, neizbježni i praktično unaprijed programirani.

Krilatica Hansa Kūnga – „Nema globalnog mira bez mira između religija!“ – uz pomoć koje je sažeo svoj tadašnji program ni u kojem slučaju ne poriče potencijal religija i kultura za sukob. Naprotiv, na temelju ideje svjetskog etosa, Kūng dolazi do oprečnih konzekvenci. A time je izrekao ono što osjeća mnoštvo ljudi.

Ono što je na ovom mjestu opisano kao globalni izazov u globalnim razmjerima, to se danas u manjem razmjeru pokazuje praktično u svim zemljama i društvima. Neovisno o tome žele li to ili ne, danas se sva društva nalaze pred izazovom nužnog organiziranja suživota ljudi različitih kultura, etnija, vjerskih predodžbi i svjetonazora. Dakako, teško je očekivati da će totalitarni sustavi sekularnog ili religioznog profila, koji taj pluralizam

pokušavaju potisnuti po mogućnosti i nasilno, postići dugoročan uspjeh nasuprot globalizaciji koja napreduje silnom brzinom, dakle u razdoblju rastućeg ispreplitanja globalnog prometa, komunikacije i gospodarstva.

No, ne promatrajmo druge nego pogledajmo sebe. Čak i u zemlji kakva je Njemačka, tema „multikulturalnog društva“ već godinama predstavlja trajnu temu – i to ne tek nakon napada u rujnu 2001. godine. Kako u pogledu krupnih tako i u pogledu sitnih problema, u našoj zemlji uvijek iznova nastaju napetosti i sukobi zato što se svjetovi doslovno sudaraju, zato što ljudi iz različitih kultura i životnih konteksta nalijeću jedni na druge. Prisjetimo se primjerice rasprava o sposobnosti pojedinih religija za demokraciju, sporova oko karijera proroka Muhameda, izvješća o problematičnim školama i problematičnim četvrtima u našim gradovima, rasprava protiv gradnje džamija i minareta, rasprava o polarizirajućim tezama Thilo Sarrazin i puno toga drugog.

Nakon toga je posvuda, u politici, medijima i za okruglim stolovima, lakomisleno zametnuta više ili manje emocionalno sprovedena rasprava o useljenicima. Pri tome se rijetko iznalaze rješenja – u prvom redu zato što su ti problemi, ukoliko se pobliže promotre, vrlo složeni, ali i zato što su oni, koji se u takvim raspravama često vrlo glasno očituju, rijetko u stanju uvažiti tu složenost.

Naravno, sve je to samo jedna strana medalje. Pored toga, i u Njemačkoj postoje nebrojena mjesta na kojima multikulturalni suživot funkcionira. A postoje i mnoge institucije, udruženja, inicijative i pojedinci koji pridonose tome da suživot uspije. No, unatoč tome, u mnogim se područjima tek treba angažirati.

Na jednoj strani objektivno postojeći problemi, a na drugoj strani difuzni strahovi i nereflektirane predrasude skrivaju ogromnu društvenu eksplozivnost koja onda eruptira u raspravama poput gore spomenutih, otežavajući suživot u školskim razredima, gradskim četvrtima ili radnim mjestima. A da ne govorimo o ekstremnim posljedicama poput masovnog ubojstva jednog rasističkog norveškog fanatika u srpnju 2011. godine – kršćanina, a ne muslimana!

Da bismo predusreli takve razvoje, da bismo prokrčili putove do uspješnog zajedništva, za to trebamo ideje i koncepcije koje su usmjerene prema budućnosti i koje ne polariziraju nego nude alternative. Ideja svjetskog etosa predstavlja takvu koncepciju, a Zaklada svjetskog etosa bi željela pružiti poticaje za ponovno promišljanje na toj liniji i promicati – koliko je to moguće već kod djece i mladeži – promjenu svijesti. Željeli bismo:

- ☉ Buditi radoznalost spram drugih kultura;
- ☉ Posredovati znanje o vlastitoj i o stranim kulturama i njihovim vrijednostima;
- ☉ Pomagati u razgradnji predrasuda kako bismo time omogućili kritički susret u ozračju uzajamnog poštovanja;
- ☉ I na koncu stvarati svijest o tome kako se možemo sporazumjeti oko zajedničkih vrijednosti u našim različitim životnim područjima da bi naš suživot uspio.

Koliko je silna potreba za angažiranjem, to se ne pokazuje samo u ozloglašanim problematičnim četvrtima i žarištima socijalnih problema u našim vele-

gradovima. Čak i u akademsko-idilničnim gradovima, kakav je Tübingen, postoje škole s učenicama i učenicima iz gotovo dvadeset različitih kultura, etnija i religija. Preduvjet prihvatljivog suživota jest znanje jednih o drugima, o različitostima i o zajedničkim obilježjima, kako predrasude i klišeji tada uopće ne bi nastajali. A za takvo znanje o vlastitoj i o stranim kulturama – ako hoćete ovako: za takvu „međukulturalnu“ i „međureligijsku kompetentnost“ – temelje bi trebalo položiti što je moguće ranije, po mogućnosti već u obitelji i vrtiću, pa ga produbljivati za vrijeme školske svakodnevnice, doživljavati ga i prokušavati u zajedničkom životu. Iz tog razloga, kad je riječ o međukulturalnim pitanjima, vrtići, dnevna boravišta i u prvom redu škole predstavljaju prvorazredna mjesta učenja.

A Zaklada se svjetskog etosa od prvih dana dosljedno trudila oko toga da svoje teme i sadržaje učini dostupnim učiteljskom kadru i razvije različite projekte, materijale prokušane u praksi i instrumente za pedagošku svakodnevicu – u suradnji s nastavnim kadrom iz škola i predmeta vrlo različitih vrsta a često i uz stručno savjetovanje i podršku od strane visokoškolskih pedagoga.

Detaljno predstaviti sve naše školske aktivnosti na ovom mjestu, to bi nadilazilo okvir ove publikacije. Dodatne informacije mogu se pronaći na web-stranici naše Zaklade www.weltethos.org. Na ovom će

mjestu morati dostajati nekoliko sumarnih uputa:

- Prva smo školsko-praktična iskustva mogli sabrati na temelju „Nastavnog nadmetanja“ koje smo proveli posve rano u Njemačkoj i Švicarskoj, kasnije i u drugim zemljama, a naposljetku regionalno ograničeno čak i u Tübingenu. Zadaća Nadmetanja bio je razvoj nastavnih jedinica i školskih projekata o međukulturalnom suživotu i pitanjima u pogledu vrijednosti. Na taj smo način vrlo rano dobili i veliku paletu vrlo preglednih i praksi bliskih poticaja za školsko-praktično izvršenje tih tema, koji prije svega i pokazuju u kojoj mjeri uzbudljivo, višestrano i atraktivno može biti sučeljavanje s takvim pitanjima, kako za djecu tako i za mlade.
- Važan korak u smjeru didaktičke obrade i posredovanja poduzeli smo uz pomoć Multimedijalnog projekta „Potraga za tragovima. Svjetske religije na putu.“ o kojem smo već govorili. Njegovih sedam gotovo jednosatnih filmova, koji će uskoro postojati i kao višejezično međunarodno izdanje, postali su ustaljenom sastavnicom ponude mnogih medijskih ustanova i školskih biblioteka, a ilustriranu popratnu knjigu i za nju osmišljen interaktivni CD-ROM za pripremanje ne koristi samo nastavni kadar nego se koristi čak i neposredno tijekom nastave.
- Na temelju tog projekta nastala je naša Izložba „Svjetske religije

– svjetski mir – svjetski etos“. Ta je Izložba u međuvremenu kod Zaklade svjetskog etosa dostupna na više jezika i u više formi, pa se već godinama s velikim uspjehom koristi ne samo u Njemačkoj nego u mnogim zemljama posvuda u svijetu. Ne izlaže se samo u školama nego i na vrlo različitim javnim forumima: u bankama, štedionicama i državnim institucijama, u obrazovnim ustanovama i akademijama, u sklopu velikih organizacija, kao što su Ujedinjene nacije i Međunarodni monetarni forum, u okrilju religioznih organizacija, u zajednicama i duhovnim centrima svih velikih religija.

- ④ Veoma je prihvaćen naš obuhvatni Registrator s materijalima „Svjetski etos u školi“, koji je u međuvremenu doživio treće izdanje na 506 stranica. Nastajao je godinama u suradnji s ljudima praktično angažiranim u školama, pa pruža mnoštvo materijala za nastavno-praktični rad zajedno s našim nastavnim medijima a u svrhu posredovanja naših tema. Verzija prilagođena za švicarski kontekst nastala je u suradnji s Pedagoškom visokom školom „Središnja Švicarska“.
- ④ Posve novim putovima medijskog posredovanja konačno smo zakoračili uz pomoć naše Internetske platforme za učenje „A Global Ethic now!“. Na njoj se zainteresirani mogu interaktivno upoznati s temom svjetskog etosa i različitim aspektima te teme:

religija, politika i gospodarstvo. Jedno područje u sklopu Platforme za učenje – „Svjetski etos u svakodnevnicima“ – oblikovano je po mjeri iskustvenog svijeta mladih: Na temelju situacija etičke dileme, koje se na tom mjestu mogu interaktivno odigrati, mlade treba senzibilizirati za to da se u svakodnevnicima oni sami neprestano nalaze pred izazovima u stvarima etosa. Korištenje Platforme za učenje je besplatno a postoji na njemačkom, engleskom i francuskom jeziku.

- ④ Povrh toga, Zaklada svjetskog etosa oduvijek organizira obuke i usavršavanja nastavnog kadra o svjetskim religijama i veoma različitim aspektima tematskog sklopa svjetskog etosa. Osim toga, pokrećemo i pratimo školske projekte i međureligijske inicijative, pri čemu tijekom pretakanja u

praksu pružamo sadržajne poticaje i pomoć. Na koncu su naročitu radost izazvali pedagoški projekti međunarodne suradnje u Kolumbiji i u Hong Kongu o kojima u svom prilogu поближе govori Günther Gebhardt: Oni pokazuju da ideje, materijali i mediji, koje smo razvili, i u drugim zemljama i kulturama „postaju popularni“ u vrlo pozitivnom smislu riječi, u njima se, nakon što su prevedeni i prilagođeni, praktično koriste i posvuda šire.

(3) Učiti se življenju vrijednosti

U slučaju teme svjetskog etosa na jednoj je strani riječ o tome, kako je to gore opisano, da se steknu znanja o ljudima iz drugih kultura i njihovim životnim svjetovima, no čak i o tome da se bolje razumije vlastita kultura. No, na drugoj strani, riječ je i o promjeni svijesti, o posredovanju vrijednosti, o promjeni stavova. Te su dvije dimenzije povezane, prožimaju se. Preduvjet razumijevanja stranih životnih svjetova nije samo znanje nego i spremnost upustiti se u strano. A posredovanje vrijednosti ne može se zbivati apstraktno nego uvijek pretpostavlja znanje o tim vrijednostima i o tome kako su te vrijednosti u različitim kulturama i religijama utemeljene, o tome zašto te vrijednosti danas trebamo u svrhu prihvatljivog suživota i kako se ljudi mogu senzibilizirati za vrijednosti u njihovim dotičnim životnim kontekstima i motivirati za odgovarajuće stavove.

Etičkom se ponašanju moramo učiti, i to što je moguće ranije. Neurobiolozi i pedagozi su doznali da s etičkim učenjem stvari ne stoje drugačije nego s usvajanjem umijeća i znanja općenito. Dojenčad

ne dolaze na svijet kao etički misleće i djelatne individue nego s potencijalom da se etičkom ponašanju mogu naučiti – u slučaju da s njim budu sučeljena. Iz tog razloga, djeci od rođenja treba pružati uzor s obzirom na vrijednosti kao što su poštovanje, nenasilje, solidarnost i tako dalje. U tom će slučaju tu kulturu vrijednosti moći i usvojiti i uvažavati.

Jedino ako djeca već zarana doživljavaju i uče,

- ☞ da je svoje interese spram drugih bolje afirmirati bez agresivnosti i nasilja;
- ☞ da povjerenje nastaje samo onda kad jedni druge ne lažemo i kad se jedni na druge možemo osloniti;
- ☞ da je za sve bolje da jedni s drugima postupamo pravedno i da se po mogućnosti ponekad odrekemo vlastite koristi;
- ☞ da boja kože, religija, spol, osobne sklonosti ili hendikepi ne smiju biti temelj omalovažavanja i segregacije;
- ☞ dakle, ako uče i doživljavaju što je moguće ranije da prihvatljiv suživot uspijeva kad jedni s drugima postupamo ljudski,

tada i jedino tada ta će se djeca i kasnije ponašati odgovarajuće kao mladi i odrasli. Ne usredotočuje se Deklaracija o svjetskom etosu iz Chicaga slučajno na vrijednosti nenasilja, pravednosti, istinoljubivosti i partnerstva i na načela „ljudskosti“ i „uzajamnosti“ (zlatno pravilo).

Takvo učenje i doživljavanje etičkih stavova jest proces, koji u pravilu uspijeva onda kad započne u obitelji i svoj nastavak doživi u vrtiću i školi. Taj se proces obično naziva i „odgajanjem“. Zanimljivo je da se

pedagoško osoblje u vrtićima i dnevnim boravcima posve samorazumljivo naziva „odgajateljicama“ i „odgojiteljima“. Za razliku od toga, nastavni kadar u školama, prije svega u višim razredima, često naglašava da njihova zadaća nije odgajati djecu nego posredovati znanje.

Naravno, središnja je zadaća stručna osposobljenost učenica i učenika, a niti jedna škola, ma koliko dobra bila, ne može nadoknaditi ono što je propušteno u obiteljskom domu s obzirom na zaštićenost, odgoj i posredovanje vrijednosti. No, obratno, prije svega iskusan nastavni kadar ističe da kao učiteljica ili učitelj uopće ne možemo „ne odgajati“. Zašto? Zato što isključivo putem svoje osobnosti, načinom kako utječemo, kako se posvećujemo i kako reagiramo na djecu i mladež – dakle, putem svog osobnog primjera – uvijek posređujemo stavove, koji kod djece i mladih iznova izazivaju stavove s njihove strane: Susrećemo prihvaćanje i povjerenje, uvažavaju nas djelomično ili uopće ne ili se susrećemo čak s neprihvatanjem. Posve neovisno od onoga što govorimo nego isključivo na temelju onoga kako govorimo.

Kao otac dvije kćerke, to u obiteljskom kontekstu doživljam gotovo svakodnevno: Posredovanje stavova – a na taj način i vrijednosti – u pravilu uspijeva na temelju vlastitog stava, vlastitog primjera, o kojem ovisi vlastita vjerodostojnost.

To se odnosi također i naročito na nastavni kadar. U tom se sklopu u stručnoj literaturi govori i o „autoritativnom“ stilu odgajanja – to se ne smije brkati s „autoritarnim“! – koji se korijeni u primjeru i preko njega dobivenom prirodnom autoritetu osoba koje odgajaju i poučavaju. Uzeti sami za sebe, stručno znanje, metodika i didaktika ne predstavljaju jamstvo za uspješno poučavanje, nadasve kad je riječ

o posredovanju vrijednosti. Iz tog razloga psiholozi i pedagozi naglašavaju danas silnu važnost zbivanja odnosa u školskoj svakodnevnicu. Riječ je o sposobnosti motiviranja učenica i učenika da se otvore i omoguće učenje na višeslojan način. Dakako, to ne uspijeva samo od sebe nego kod odgajatelja pretpostavlja vlastito stajalište o vrijednostima, koje iznova zahtijeva samokritiku i stanovitu mjeru samorefleksije.

Takvo uspješno zbivanje odnosa – u ovom slučaju između nastavnog kadra, učenika i roditelja – temeljno je i za školsku kulturu kao cjelinu.

U današnje vrijeme mnoge škole formuliraju uzore i kodekse ponašanja uz pomoć kojih artikuliraju svoje predodžbe o zajedništvu. Takvi su dokumenti važni i od pomoći za neprestano uvjeravanje i promišljanje jer se u školskoj svakodnevnicu izazovi s etičkom dimenzijom svakodnevno nameću:

u odnosu nastavnog kadra i učenika, u ophođenju s nasiljem, u odnosu etničkih skupina ili dječaka i djevojčica jednih prema drugima i u sklopu puno toga drugog. Dakako, škole same ne mogu stvarati vrijednosti. Trebaju smjernice ili programe koji će im služiti kao temelj i usmjerenje. No, takve smjernice ne možemo prepustiti na volju predodžbi jednog učitelja ili jedne učiteljice nego do njih trebamo doći u procesu pronalaženja

konsenzusa svih sudionika školskog života.

Na temelju svog pristupa, koji prelazi granice kultura, svjetski etos u tom pogledu može predstavljati prihvatljivo usmjerenje, možda čak i pružiti koncepciju oko koje je moguće postići konsenzus. Svoja nastojanja oko posredovanja vrijednosti nastavni kadar može ravnati prema načelima svjetskog etosa, pa na taj način zadobiti mjerilo uz pomoć kojeg može usmjeravati svoje vlastito djelovanje, kao i nastavne sadržaje i metode.

U Njemačkoj postoje mnoge škole koje su posljednjih godina zakoračile tim putem: od svjetskog etosa prema školskom etosu. On može započeti s „pravilima“ za pojedinačne razrede, koja su zajednički osmišljena i koja svi prihvaćaju, a može prerasti u cjeloviti proces unutaršnjeg razvoja škole. Naročito u suvremenom multikulturalnom kontekstu naše škole trebaju temeljni etički konsenzus koji

se napaja iz resursa različitih religija i kultura i koji se može lokalizirati u onim kulturama i religijama koje su nazočne u nekoj školi.

Dakako, pri svemu je tome odsudno to da se takav školski etos ne iscrpljuje u onom deklarativnom. Svi ga sudionici moraju biti u stanju doživjeti, moramo ga uvijek iznova uvježbavati i mora se uvijek iznova dokazivati u svakodnevnicima: kao baza vrijednosti koja će čak i pod višestrukim izazovima i opterećenjima nositi školsku svakodnevicu i koja će biti u stanju pružiti usmjerenje čak i u teškim situacijama izbora.

(4) Interkulturalno i etičko učenje u gospodarskim poduzećima

Zaoštrano bismo mogli reći: Ono što je na ovom mjestu rečeno za odgojni i školski kontekst, to se analogno

odnosi i na područje gospodarstva, na poduzeća. Ili drugačije kazano: Teme „interkulturalnosti“ i „vrijednosti“ u jednakoj su mjeri relevantne i za poduzeća, pa čak i u njima predstavljaju „pedagoški“ izazov u posve obuhvatnom smislu.

Što se tiče teme „interkulturalnosti“, to je očigledno. U naše doba čak i manja poduzeća srednjeg i nižeg ranga rade u globalnim okvirima, pa čak i u seoskim regijama teško da postoje poduzeća u kojima nisu zaposleni ljudi iz različitih kulturnih krugova.

Preduvjet uspjeha i funkcionalnog zajedništva jest minimum znanja jednih o drugima. Kao što je to gore pokazano, to važi za društvo u cjelini i to važi naročito za poduzeća.

A kad se potom još susretu kulture obilježene sekularizacijom i religijama, onda to nerijetko izaziva gnjevi i zbunjenost. U tom slučaju primjereno utvrditi granice tolerancije i na jednoj i na drugoj strani, to zahtijeva senzibilnost, otvorenost i minimum stručnog znanja.

Ta se pitanja još hitnije nameću kad poduzetnik svoje suradnike šalje u strani kulturni krug ili u stranim zemljama posluje s lokalnim poduzećima. Danas u savjetničkoj struci vlada rasprostranjeno suglasje o tome da će to uspjeti samo onda kad bude išlo ruku pod ruku s interkulturalnim senzibiliziranjem spomenutih i dobro utemeljenim posredovanjem interkulturalne kompetencije. Preduvjet uspjeha radnih i poslovnih odnosa s ljudima iz drugih kultura jest razumijevanje njihovog ponašanja

i njihovog životnog svijeta – a da ne govorimo o potencijalu za sukobe u slučaju nesporazuma. A takvo razumijevanje mora poprilično nadilaziti znanje o kulinarskim običajima, modelima komunikacije i pravilima oslovljavanja. Ono u sebe mora uključivati duboku kulturnu dimenziju, a u slučaju mnogih kultura prije svega čak i tamošnju religiju koja te ljude obilježava duboko u nutrini na često neočekivan način za nas sekularizirane Europljane i koja upravlja njihovim ponašanjem.

A kako se poduzetnici danas ophode s tim izazovima? Naravno, sve više poduzeća raspolaže stručnim „Human Resources Management“-om koji u sklopu „Diversity Management“-a pokušava udovoljiti kulturnoj različitosti svojih suradnika i suradnika. A mnoga će si poduzeća u svrhu pripremanja svojih putnika u inozemstvo, prije svega ako će tamo boraviti duže vrijeme kao iseljenici, priuštiti stručne i interkulturalne treninge.

No, nemalom broju poduzeća, u prvom redu nižeg i srednjeg ranga, te se teme još uvijek čine vrlo stranim. Oslanjaju se na to da će se njihovi suradnici jedni s drugima već na neki način slagati, a većinom interveniraju u svrhu očuvanja mira u poduzeću kad je riječ o prijetećim sukobima koji su uvjetovani kulturno ili religiozno. A što se tiče pripremanja za boravak u inozemstvu, odveć se često iscrpljuju podrškom u organizacijskim pitanjima, pa čak i veća poduzeća svojim budućim predstavnicima nerijetko pružaju jedino brze interkulturalne tečajeve od nekoliko sati tijekom kojih se u pravilu mogu posredovati znanja na razini turističkog vodiča – što je u svakom slučaju daleko od dubokog razumijevanja strane kulture. A onda se čudimo kad suradnici u inozemstvu dožive neuspjeh zato što čak i nakon više godina naprosto ne razumiju

svoje lokalne kolege i poslovne partnere... A etička dimenzija? Hans Küng je u svom promišljanju o „gospodarstvu i svjetskom etosu“ o tome rekao već mnogo toga. Na ovom mjestu trebamo jedino još jednom pojasniti „pedagoški“ aspekt tog izazova. U svrhu ilustracije općenitog u konkretnom, želio bih izvijestiti o seminaru koji je naša Zaklada svjetskog etosa organizirala zajedno s jednim savjetničkim poduzećem. Na taj smo seminar u sklopu teme „etos za gospodarstvo“ pozvali nositelje izbora, članove uprave i vlasnike poduzeća. Kako smo to kasnije čuli, mnogi su sudionici očekivali metodski dotjeran savjetnički seminar koji će im posredovati instrumente i strategije za rješavanje stanovitih etičkih problema. No, sudionici su doživjeli intenzivne razgovore o samo dvije teme: „ljudskost“ i „istinoljubivost“. Prvo je bilo postavljeno pitanje o tome što pojedinci sasvim osobno povezuju s tim pojmovima,

kakve veze imaju s njihovom osobom i njihovim etosom. Potom se promišljalo o tome koliko te teme jesu ili nisu važne za njihovu profesionalnu svakodnevicu. Onda se raspravljalo o tome na kojim mjestima i u kojoj mjeri može doći do kolizije između vlastitih stavova i sile okolnosti u profesionalnoj svakodnevici. A onda se na koncu promišljalo o tome kojim mogućnostima raspolaže pojedinac u svom individualnom djelovanju da u poduzeću nešto promijeni u tom pogledu osobno ili preko struktura.

Razgovori su tekli začudno intenzivno, a rezultatima je većina sudionika bila iznenađena. Mnogi su potvrdili da u sklopu svoje profesije o tim pitanjima gotovo nikad nisu razmišljali. Mnogi su se tužili na to da im za to naprosto nedostaje vrijeme ili sugovornik. U svakom slučaju, o takvim se temama jedva govori u poduzećima unatoč uzorima i

vrijednosnim kodeksima. Mnogi su se pokazali iznenađenim time koliko su takva temeljna etička pitanja važna za njihovu profesionalnu svakodnevicu i kojim praktičnim mogućnostima raspolažu da u tom pogledu nešto promijene u pozitivnom smjeru kako bi svoje osobne predodžbe o vrijednostima iznova više uskladili sa svojim angažmanom na poslu. To još jednom potvrđuje da pitanje o vrijednostima – kao i tema interkulturalnosti – čak i u području gospodarstva na koncu predstavlja „pedagoški“ izazov u jednom posve obuhvatnom smislu. Kao što se to moglo i očekivati, poduzetnik treba strukture, ustanove, uzore i strategije da bi u složenom svijetu suvremenog gospodarstva mogao udovoljiti etičkim pitanjima. O pojedinim stvarima već smo izvijestili u poglavlju „Gospodarstvo i svjetski etos“. No, na koncu su ljudi oni o kojima je riječ i koji se za to moraju pridobiti. A to su ljudi od čijih izbora i od čijeg osobnog djelovanja u konačnici ovisi hoće li ili neće etička

načela biti opovrgnuta u poduzetničkoj svakodnevnici. U konačnici je riječ o nutarnjim stavovima pojedinaca o kojima etička poduzetnička kultura ovisi. A takvim se stavovima moramo učiti, o njima moramo promišljati i njih moramo uvježbavati da bi se mogli održati tijekom malih i velikih izbora u profesionalnoj svakodnevnici i uz to po mogućnosti nadahnjivati druge. Nije slučajno to da je jedna visokopozicionirana suradnica s jednog drugog seminara za rukovodni kadar bila uvjerena da će u slučaju etičkih pitanja često više postići uz pomoć dobrog razgovora nego uz pomoć mnogo papira i skupih procesa...

Zato Zaklada svjetskog etosa na svom novoutemeljenom Institutu svjetskog etosa (Global Ethic Institute) Sveučilišta Tübingen (WEIT), o kojem na koncu želim još kratko progovoriti, i jest od teme „globalni gospodarski etos“ načinila jedno od težišta svog rada.

(5) Institut svjetskog etosa

Zanimljivo je da je poticaj za osnivanje takvog instituta došao iz područja gospodarstva, poblize od južnonjemačkog poduzetnika Karla Schlechta kojemu je ova knjiga posvećena. Jer mu je na poseban način stalo do pitanja etosa u gospodarstvu i u poduzećima, oduševljen tematskim sklopom svjetskog etosa već godinama zajedno sa svojom suprugom Brigitte prati i podupire rad Zaklade svjetskog etosa. Institut svjetskog etosa, koji financira, utemeljen je u svibnju 2011, a sa svojim je radom započeo u ljetnom semestru 2012. Informacije o tome zainteresirani mogu pronaći na web-stranici naše Zaklade. Svrha i zadaća Instituta svjetskog etosa jest – sažeto kazano – obuhvatni program Zaklade svjetskog etosa, čiji je spektar prikazan u ovoj knjizi, ukorjenjivati i razvijati u univerzitetskom prostoru u sferi istraživanja i poučavanja. Uz to bi uposleni na Institutu pored svog istraživačkog angažmana trebali što je moguće više osmišljavati inovativne doprinose za nastavnu ponudu Univerziteta u Tübingenu: uz pomoć odgovarajuće sveučilišne nastave i studijskih programa, uz pomoć nastave u sklopu dodatne znanstvene i opće izobrazbe, kao i u sklopu studija izvan redovitog programa („Studium Generale“).

Prvo sadržajno težište Instituta treba biti posvećeno utemeljenju i konkretiziranju globalnog gospodarskog etosa za što je utemeljena katedra za globalni gospodarski etos. Druga sadržajna težišta, primjerice u području interkulturalne pedagogije, planirana su za budućnost. Uz to bi nacionalni i internacionalni znanstvenici i praktičari trebali – uvijek se uzajamno nadopunjujući – istraživati i podučavati na Institutu ograničeno razdoblje, pa na

taj način doprinijeti što je moguće stručno široj i slojevitijoj ponudi Instituta.

No, pored (samorazumljivog) temeljnog istraživanja i poučavanja o globalnim gospodarsko-etičkim problemima, na Institutu svjetskog etosa trebaju se razvijati i posredovati praktično korisne koncepcije za implementiranje globalnog gospodarskog etosa. Cilj je da se studenti, koji će jednoć sami biti nositelji odgovornosti u poduzećima, gospodarstvu i u društvu općenito, senzibiliziraju za etička pitanja i na praksi blizak način pripreme za njihovu kasniju profesionalnu svakodnevicu. Pri tome je prije svega riječ o tome,

- ☉ da im se pokaže koji su to etički izazovi nazočni danas u društvu, gospodarstvu i poduzećima;
- ☉ da im se predoče načini na koje se – pozitivno ili negativno – danas u praksi ophodi s takvim pitanjima;
- ☉ da im se pomogne da razviju vlastita stajališta i vlastiti nutarnji stav spram tih pitanja;
- ☉ kako bi na taj način bili pripremljeni za etičke izazove u svom kasnijem pozivu u jednom sve više i više globaliziranom svijetu.

Stoga i posredovanje globalnog gospodarskog etosa, kao i tematskog sklopa svjetskog etosa sveukupno, na svoj način predstavlja složen „pedagoški“ projekt, koji se treba ostvariti na Institutu svjetskog etosa Sveučilišta u Tübingenu i koji naglašava važnost tematskog sklopa svjetskog etosa za naše suvremeno društvo.

Deklaracija o svjetskom etosu

Parlament svjetskih religija

Uvod¹

Svijet se nalazi u agoniji. Ta agonija u tolikoj mjeri sve zahvaća i opterećuje da se osjećamo izazvanim izričito spomenuti oblike u kojima se javlja kako bi dubina naše zabrinutosti mogla postati jasna.

Mir nam izmiče. Planet se razara. Susjedi žive u strahu jedni od drugih. Žene i muškarci se uzajamno odalečuju.

To je užasno!

Osuđujemo zloupotrebu ekosistema naše Zemlje.

Osuđujemo siromaštvo koje guši životne mogućnosti, glad koja oslabljuje ljudsko tijelo, gospodarske nejednakosti koje prijete uništenjem tako mnogo obitelji.

Osuđujemo društvene poremećaje kojim su izručeni mnogi narodi: nepoštivanje pravde koje građane potiskuje na rub društva, anarhiju koja se uvlači u naše zajednice, besmisleno umiranje djece uslijed nasilja. Naročito osuđujemo agresiju i mržnju u ime religije.

Ta agonija nije nužna.

Nije nužna jer već postoji temelj za etos. Taj etos pruža mogućnost za bolji individualni i globalni poredak, udaljavajući ljude od očajanja a društvo od kaosa.

Mi smo žene i muškarci koji preuzimaju odgovornost za zapovijedi i praksu svjetskih religija:

Tvrdimo da se u učenjima religija nalazi zajednički fond temeljnih vrijednosti i da one tvore temelj svjetskog etosa.

Tvrdimo da je ta istina već poznata, ali je moramo još živjeti u svom srcu i u svom djelovanju.

Tvrdimo da postoje neopozive i bezuvjetne norme za sva područja života, za obitelji i zajednice, za rase, nacije i religije.

Već postoje prastare smjernice za ljudsko ponašanje koje možemo naći u učenjima svjetskih religija a koje predstavljaju uvjet održivog svjetskog poretka.

Proglašavamo:

Ovisni smo jedni o drugima. Svatko od nas ovisi o dobrobiti cjeline. Iz tog razloga poštujemo zajedništvo živih bića – ljudi, životinja i biljaka – i brinemo se za očuvanje Zemlje, zraka, vode i tla.

Za sve ono što činimo snosimo individualnu odgovornost. Svi naši izbori, postupci i propusti uzrokuju posljedice.

S drugima trebamo postupati onako kako želimo da drugi postupaju s nama.

¹ Tekst pod naslovom „Uvod“ sastavilo je uredničko vijeće „Koncila“ Parlamenta svjetskih religija u Chicagu na temelju Deklaracije koja je sastavljena u Tübingenu i koja se u nastavku nalazi pod naslovom „Načela svjetskog etosa“. Zadaća uvoda bila je pružiti sažetak Deklaracije u publicističke svrhe.

Obvezujemo se na poštivanje života i dostojanstva, individualnosti i različitosti kako bi se sa svakom osobom postupalo ljudski – i to bez iznimke.

Moramo se vježbati u strpljivosti i susretljivosti. Moramo biti kadri opraštati dok učimo učiti od prošlosti, ali ne dopuštajući da ostanemo zatočnici sjećanja prožetih mržnjom. Dok svoja srca otvaramo jedni za druge, moramo pokopati naša uskogrudna prepiranja, prakticirajući na taj način kulturu solidarnosti i uzajamne povezanosti.

Ljudski rod smatramo svojom obitelji. Moramo nastojati biti ljubazni i velikodušni. Ne smijemo živjeti samo za sebe nego moramo služiti i drugima, ne zaboravljajući nikada djecu, stare, siromašne, patnike, invalide, izbjeglice i osamljene. Nikoga nikad ne smijemo smatrati građaninom drugog reda ili s njima postupati u tom smislu ili ga u tom smislu izrabljivati na bilo koji način. Među ženama i muškarcima trebalo bi vladati ravnopravno partnerstvo. Nipošto ne smijemo provoditi seksualni nemoral. Moramo napustiti sve oblike dominacije i zloupotrebe.

Obvezujemo se na kulturu nenasilja, poštivanja, pravde i mira. Nećemo izrabljivati, nanositi štetu i mučiti druge ljude, nadasve ne ubijati. Odričemo se nasilja kao sredstva za dokidanje razlika.

*Moramo težiti za
pravednim društvenim i
ekonomskim poretkom u
sklopu kojeg će svatko dobiti
jednake šanse za postizanje
punog dometa svojih
mogućnosti kao ljudsko biće.*

Moramo govoriti i djelovati u ozračju istinoljubivosti i suosjećanja tako što ćemo se prema svima ponašati pošteno i izbjegavati predrasude i mržnju. Štoviše, moramo prevladati vladavinu žudnje za vlašću, prestižem, novcem i trošenjem da bismo stvorili pravedan i miroljubiv svijet. Zemlja se ne može promijeniti nabolje ako se prije toga ne promijeni svijest pojedinaca. Obećajmo da ćemo razvijati svoju sposobnost zapažanja tako što ćemo svoj duh disciplinirati pomoću meditacije, molitve ili pozitivnog mišljenja. Bez rizika i bez spremnosti na žrtvu neće moći doći do temeljne promjene naše situacije.

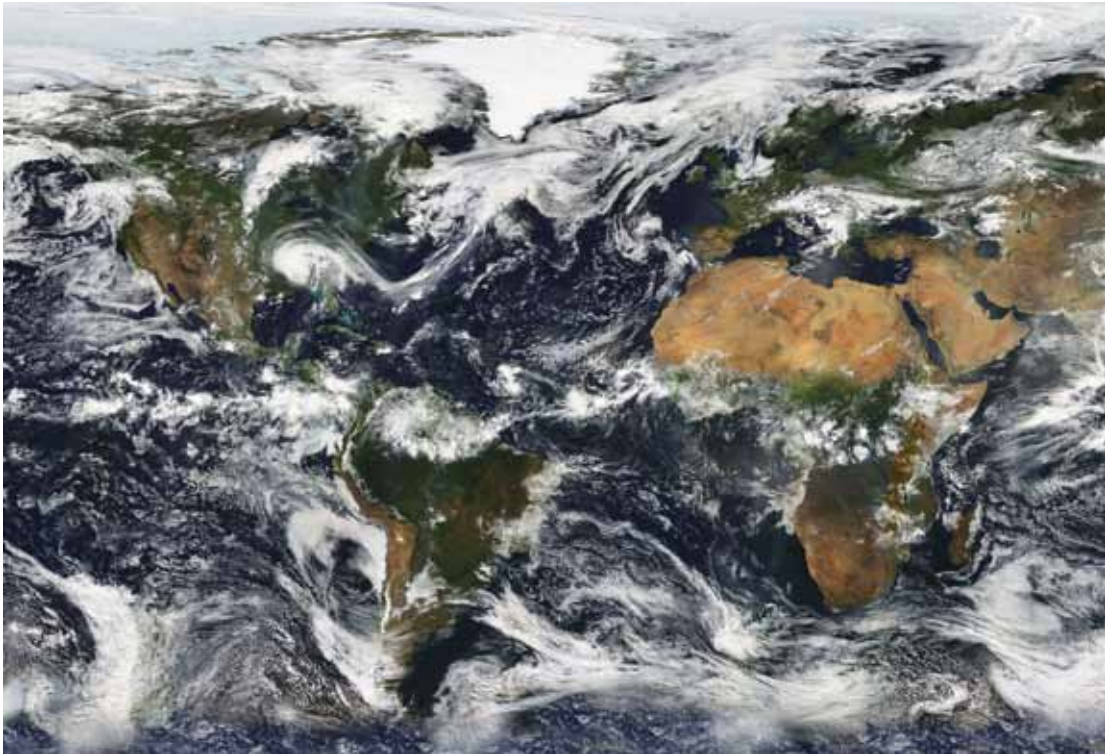
Iz tog se razloga obvezujemo na ovaj svjetski etos, na uzajamno poštovanje i na životne forme koje su prihvatljive društvu, koje podupiru mir i koje su miroljubivo nastrojene spram prirode.

Pozivamo sve ljude, bez obzira na to jesu li religiozni ili ne, da to isto čine!

Načela svjetskog etosa

Naš svijet prolazi kroz temeljnu krizu: krizu svjetskog gospodarstva, svjetske ekologije i svjetske politike. Ljudi se posvuda žale na odsutnost velike vizije, na užasavajuću gomilu neriješenih problema, na političku paraliziranost, na osrednje političko vodstvo bez uvida u sadašnjost i brige za budućnost, općenito na premalo smisla za opće dobro. Odveć starih odgovora na nove izazove.

Stotine milijuna ljudi na našem planetu sve više pati zbog nezaposlenosti, siromaštva, gladi i razaranja obitelji. Iznova nestaje nada u trajni mir među narodima. Napetosti između spolova i generacija dosegle su zabrinjavajuće razmjere. Djeca umiru, ubijaju i bivaju ubijana. Korupcijske afere u politici i gospodarstvu potresaju sve veći broj država. U našim je

gradovima sve teže ostvariti miroljubiv suživot zbog socijalnih, rasnih i etničkih sukoba, zloupotrebe droga, organiziranog kriminala, pa i anarhije. Čak i susjedi često žive u strahu jedni od drugih. Nastavlja se bezobzirna pljačka našeg planeta. Prijeti nam slom ekosistema.

Uvijek iznova primjećujemo kako na nemalo mjesta u svijetu poglavari i pristaše religija raspiruju agresiju, fanatizam, mržnju i ksenofobiju, pa čak i to da nadahnjuju i legitimiraju nasilne i krvave sukobe. Religija se često zloupotrebljava za puke ciljeve politike moći, uključujući i rat. To nas ispunja zgražanjem.

Osuđujemo sve te razvoje i izjavljujemo da to ne smije biti tako. Već postoji etos koji je u stanju suprotstaviti se tim zlokočnim globalnim razvojem. Taj etos doduše ne pruža izravna rješenja za sve te neizmjerne svjetske probleme, no zato pruža moralni temelj za bolji osobni i globalni poredak,

viziju koja je u stanju žene i muškarce odvesti s onu stranu očajanja i spremnosti na nasilje a društvo s onu stranu kaosa.

Mi smo muškarci i žene koji preuzimaju odgovornost za zapovijedi i praksu svjetskih religija. Tvrdimo da već postoji konsenzus među religijama koji može tvoriti osnovicu za svjetski etos: minimalni temeljni konsenzus s obzirom na obvezujuće vrijednosti, neopoziva mjerila i temeljne moralne stavove.

I. Nema novog svjetskog poretka bez svjetskog etosa

Iz tog se razloga mi, muškarci i žene iz različitih religija i regija ove Zemlje, obraćamo svim ljudima, religioznim i nereligioznim. Želimo izraziti naše zajedničko uvjerenje:

Svi smo mi odgovorni za bolji svjetski poredak.

Bezuvjetno je naloženo da se zauzimamo za ljudska prava, za slobodu, pravdu, mir i očuvanje Zemlje.

Naše vrlo različite religijske i kulturne tradicije ne smiju nas priječiti u tome da se zajednički aktivno angažiramo protiv svih oblika nečovječnosti a za više ljudskosti.

Načela, koja izriče ova Deklaracija, mogu podupirati svi ljudi s etičkim uvjerenjima, neovisno o tome jesu li ta uvjerenja utemeljena religiozno ili ne.

No, mi kao religiozno i duhovno usmjereni ljudi, koji svoj život temelje na Posljednjoj Zbilji i iz nje crpimo duhovnu snagu i nadu putem povjerenja, za vrijeme molitve ili meditacije, uz pomoć riječi ili šutnjom, na posve smo izniman način odgovorni za dobrobit cjelokupnog čovječanstva i brigu za planet Zemlju.

Ne smatramo se boljima od drugih ljudi, no vjerujemo u to da nam je prastara mudrost naših religija u stanju pokazati i putove u budućnost.

Nakon dva svjetska rata i okončanja hladnog rata, poslije sloma nacizma i fašizma, nakon potresanja temelja komunizma i kolonijalizma, čovječanstvo je zakoračilo u novo razdoblje svoje povijesti. Čovječanstvo danas posjeduje dostatno ekonomskih, kulturnih i duhovnih resursa za uspostavu boljeg svjetskog poretka. No, stare i nove etničke, nacionalne, socijalne, ekonomske i religiozne napetosti predstavljaju prijetnju za miroljubivu izgradnju boljeg svijeta. Naše je vrijeme doduše doživjelo veći znanstveni i tehnički napredak nego bilo

kad do sada, a usprkos tome nalazimo se pred činjenicom da globalno siromaštvo, glad, umiranje djece, nezaposlenost, osiromašenje i razaranje prirode nisu umanjeni nego su čak u porastu. Mnogim narodima prijeti gospodarski slom, socijalna razgradnja, politička marginalizacija, ekološka katastrofa i nacionalna propast.

U takvoj dramatičnoj svjetskoj situaciji čovječanstvo ne treba samo političke programe i akcije. Potrebna mu je vizija miroljubivog suživota naroda, etničkih i etičnih skupina i religija s obzirom na zajedničku odgovornost za naš planet Zemlju. Vizija počiva na nadanjima, na ciljevima, idealima i mjerilima. A mnogi ljudi posvuda u svijetu ostaju bez toga. No, unatoč tome uvjereni smo u ovo: Usprkos njihovoj zlouporabi i čestim zakazanjima kroz povijest, upravo su religije odgovorne za to da takva nadanja, ideale i mjerila možemo čuvati, utemeljivati i živjeti. To naročito vrijedi za političko tijelo države: Nužna su jamstva za slobodu savjesti i religijsku slobodu, no ona ne nadomještaju obvezujuće vrijednosti, uvjerenja i norme, koje vrijede za sve ljude, bez obzira na njihovo društveno porijeklo, spol, boju kože, jezik ili religiju.

Uvjereni smo u temeljno jedinstvo ljudske obitelji na našem planetu Zemlji. Iz tog razloga podsjećamo na Opću deklaraciju o ljudskim pravima koju su Ujedinjeni narodi usvojili 1948. Ono što je ona svečano proglasila na razini prava, to na ovom mjestu želimo potvrditi i produbiti polazeći od etosa. Riječ je o posvemašnjem ostvarenju neraspoloživosti ljudske osobe, o neotuđivoj slobodi, o načelnoj jednakosti svih ljudi, o nužnoj solidarnosti i uzajamnoj ovisnosti svih ljudi.

Na temelju osobnih životnih iskustava i tegobne povijesti našeg planeta naučili

smo da se isključivo zakonima, propisima i sporazumima ne može stvoriti, pa čak niti nametnuti novi svjetski poredak; da ostvarenje mira, pravde i očuvanje Zemlje ovisi o ljudskoj spoznaji i spremnosti da pravu pribave poštovanje; da zalaganje za pravo i slobodu pretpostavlja svijest o odgovornosti i obvezama i da se iz tog razloga moramo obratiti ljudskom umu i srcu; da pravo bez morala dugoročno ne može opstati i da iz tog razloga novog svjetskog poretka ne može biti bez svjetskog etosa. Pod svjetskim etosom ne mislimo na novu svjetsku ideologiju niti na jedinstvenu svjetsku religiju s onu stranu svih postojećih religija, a pogotovo ne na vladavinu jedne religije nad svima drugima. Pod svjetskim etosom mislimo na temeljni konsenzus s obzirom na postojeće obvezujuće vrijednosti, neporeciva mjerila i temeljne osobne stavove. Bez temeljnog konsenzusa s obzirom na etos, svakoj će zajednici, prije ili kasnije, zaprijetiti kaos ili diktatura a pojedinci će očajavati.

II. Temeljni zahtjev: Sa svakim čovjekom moramo postupati ljudski

Svi smo mi skupa pogrešivi i nesavršeni ljudi sa svojim ograničenjima i nedostacima. Poznata nam je zbilja Zla. No, upravo se iz tog razloga zbog dobrobiti čovječanstva osjećamo obvezanim izreći ono što bi trebalo predstavljati temeljne elemente zajedničkog etosa za čovječanstvo – kako za pojedince tako i za zajednice i organizacije, kako za države tako i za same religije. Jer vjerujemo u to da naše već tisućljetne religiozne i etičke tradicije sadrže dostatno elemenata za etos koji će biti razumljiv i provediv

za sve ljude dobre volje, religiozne i nereligiozne.

Pritom smo svjesni da naše različite religijske i etičke tradicije često na vrlo različit način obrazlažu što je to za čovjeka korisno ili štetno, što je to ispravno ili što je to pogrešno, što je to dobro ili što je to loše. Ne želimo brisati ili ignorirati te duboke razlike između pojedinih religija. No, one nas ne trebaju priječiti u tome da javno proglasimo ono što nam je već sad zajedničko i čime se već sada zajedno osjećamo obvezanim na temelju naših vlastitih religioznih ili etičkih temelja. Svjesni smo da religije ne mogu riješiti ekološke, gospodarske, političke i socijalne probleme na ovoj Zemlji, ali zato mogu postići ono što se očito ne može postići isključivo ekonomskim planovima, političkim programima ili pravnim propisima: promjenu čovjekovog nutarnjeg stava, cjelokupnog mentaliteta, baš „srca“ i zaokret od pogrešnog puta u smjeru novog stava spram života.

Nema sumnje u to da su čovječanstvu potrebne društvene i ekološke reforme, ali ništa manje od toga i duhovna obnova. Na nju se naročito obvezujemo kao religiozno ili duhovno usmjereni ljudi jer smo svjesni da upravo duhovne snage religija ljudima s obzirom na njihov život mogu posredovati temeljno povjerenje, horizont smisla, potonja mjerila i duhovnu domovinu.

Dakako, religije će to moći činiti vjerodostojno jedino ako one same budu uklanjale one sukobe koji izviru iz njih samih, ako budu oslabljivale uzajamnu aroganciju, nepovjerenje, predrasude, štoviše neprijateljske slike, iskazujući poštovanje prema tradicijama, svetim mjestima, blagdanima i obredima onih koji vjeruju drugačije.

Svi znamo da se posvuda u svijetu, kao i do sada, s ljudima postupa neljudski. Ljudima se uskraćuju njihove životne šanse i njihova sloboda. Gaze se njihova ljudska prava i ne poštuju njihovo ljudsko dostojanstvo. No, moć nije isto što i pravo!

Sučelice svakoj neljudskosti, naša religiozna i etička uvjerenja zahtijevaju: Sa svakim čovjekom moramo postupati ljudski!

To znači da svaki čovjek – bez obzira na dob, spol, rasu, boju kože, tjelesne ili duhovne sposobnosti, jezik, religiju, političko uvjerenje, nacionalno ili društveno porijeklo – posjeduje neotuđivo i neporecivo dostojanstvo. Iz tog su razloga svi, pojedinac kao i država, obvezani poštivati to dostojanstvo i jamčiti njegovu učinkovitu zaštitu. Čak i u gospodarstvu, politici i medijima, u istraživačkim ustanovama i industrijskim poduzećima, čovjek uvijek treba subjekt prava i cilj, a nikad puko sredstvo, nikad objekt komercijalizacije i industrijalizacije. Nitko se ne nalazi „s onu stranu dobra i zla“: nijedan čovjek i nijedan društveni sloj, nijedna utjecajna interesna skupina i nijedan centar moći, nijedan policijski aparat, nijedna vojska, pa čak nijedna država. Naprotiv!

Kao biće urešeno razumom i savješću, svaki je čovjek obvezan ponašati se uistinu ljudski, a ne neljudski. Činiti dobro, a izbjegavati zlo!

Što to konkretno znači, to želi pojasniti naša Deklaracija. S obzirom na novi svjetski poredak, želimo podsjetiti na neporecive i bezuvjetne etičke norme.

One za ljude ne trebaju predstavljati okove nego pomagala i oslonce pri neprestanom pronalaženju i ostvarivanju životnog usmjerenja i životnih vrijednosti, životnih stavova i životnog smisla.

Postoji jedno načelo, zlatno pravilo, koje se već tisućljećima očuvalo i može naći u mnogim religioznim i etičkim tradicijama čovječanstva: Ono što ne želiš da drugi tebi čini, to ni ti ne čini drugome!

Ili formulirano pozitivno: Ono što želiš da drugi tebi čini, to i ti čini drugome! To bi trebala biti neopoziva i bezuvjetna norma za sva životna područja, za obitelj i zajednice, za rase, nacije i religije.

Treba ostaviti iza sebe egoizme svake vrste – svaku sebičnost, bilo individualnu bilo kolektivnu, a ona se javlja u obliku klasnog razmišljanja, rasizma, nacionalizma ili seksizma.

Osuđujemo egoizme jer čovjeka priječe u tome da doista bude čovjek. Samoodređenje i samoostvarenje sasvim su legitimni sve dok se ne odvajaju od čovjekove samoodgovornosti i odgovornosti za svijet, od odgovornosti za bližnje i za planet Zemlju.

To načelo uključuje posve konkretna mjerila kojih se mi ljudi trebamo pridržavati. Iz njega proizlaze četiri obuhvatne prastare smjernice koje zatičemo u većini svjetskih religija.

III. Četiri neopozive smjernice

1. Obvezivanje na kulturu nenasilja i strahopoštovanja pred svekolikim životom

Bezbrojni se ljudi u svim regijama i religijama trude oko života koji neće biti definiran egoizmom nego zauzimanjem za ljude i svijet oko sebe. No, unatoč tome u suvremenom svijetu postoji beskrajno mnogo mržnje, zavisti, ljubomore i nasilja: ne samo između pojedinaca nego i između društvenih i etničkih skupina, između klasa i rasa, nacija i religija. Primjena nasilja, trgovina drogom i organizirani kriminal, često potpomognut najnovijim tehničkim mogućnostima, dosegnuli su globalne razmjere. Na mnogim se mjestima još uvijek vlada uz pomoć terora „odozgo“, diktatori tlače svoje vlastite narode a umnogome je rasprostranjeno institucionalizirano nasilje. Čak se i u nekim zemljama, u kojima postoje zakoni za zaštitu individualnih sloboda, zatvorenici muče, ljudi sakate a taoci ubijaju.

A. No, na temelju velikih starih religioznih i etičkih tradicija čovječanstva razabiremo smjernicu: Ne smiješ ubiti! Ili formulirano pozitivno: Poštuj život! Dakle, razmislimo iznova o posljedicama te prastare smjernice: Svaki čovjek posjeduje pravo na život, nepovredivost tijela i slobodan razvoj osobnosti ukoliko ne krši prava drugih. Nijedan čovjek nema pravo fizički ili psihički mučiti drugog čovjeka, povrijediti ga ili čak ubiti. A niti jedan narod, niti jedna država, niti jedna rasa, niti jedna religija nema pravo diskriminirati, podvrgnuti „čišćenju“, prognati ili čak istrijebiti manjinu koja je drukčija ili drukčije vjeruje.

B. Sigurno je da će sukoba biti sve dok bude ljudi. No, takve bi sukobe trebali rješavati načelno bez nasilja u okviru pravnog poretka. To vrijedi za pojedince kao i za države. Upravo su politički moćnici pozvani na to da se pridržavaju pravnog poretka i da se što je moguće više zalažu za nenasilna i miroljubiva rješenja. Oni bi se trebali zauzeti za međunarodni mirovni poredak kojem je potrebna zaštita i obrana od nasilnika. Naoružavanje je pogrešan put. Razoružavanje predstavlja zadaću sadašnjeg trenutka. Neka se nitko ne zavarava: Čovječanstvo neće preživjeti bez svjetskog mira!

C. Iz tog bi razloga već mladež trebala u obitelji i školi učiti da nasilje ne smije biti sredstvo razračunavanja s drugima. Jedino na taj način možemo stvoriti kulturu nenasilja.

D. Ljudska je osoba beskrajno dragocjena i moramo je bezuvjetno štiti. No, i život životinja i biljaka, koje zajedno s nama nastanjuju ovaj planet, zaslužuje zaštitu, čuvanje i njegu. Neobuzdano iskorištavanje

prirodnih osnova života, bezobzirno uništavanje biosfere, militariziranje kozmosa, sve to predstavlja zločin. Kao ljudi smo na poseban način odgovorni – upravo s obzirom na buduće generacije – za planet Zemlju i kozmos, za zrak, vodu i tlo. Svi smo mi u tom kozmosu jedni s drugima povezani i jedni o drugima ovisni. Svatko od nas ovisi o dobrobiti cjeline. Iz tog razloga vrijedi sljedeće: Ne trebamo propagirati čovjekovu vlast nad prirodom i kozmosom nego kultivirati zajedništvo s prirodom i kozmosom.

E. Biti istinski čovjek, to u duhu naših velikih religioznih i etičkih tradicija znači biti obziran i spreman priteći u pomoć, i to u privatnom kao i javnom životu. Nikada ne bismo trebali biti bezobzirni i brutalni. Tolerantnost, poštovanje, pa čak i visoki stupanj uvažavanja, sve to svaki narod treba iskazivati drugom narodu, svaka rasa drugoj rasi, svaka religija drugoj religiji. Manjine – bile one rasne, etničke ili religijske prirode – potrebite su naše zaštite i naše podrške.

2. Obvezivanje na kulturu solidarnosti i pravednog gospodarskog poretka

Bezbrojni se ljudi u svim regijama i religijama zalažu za uzajamnu solidarnost, za radin život i vjerno ispunjavanje vlastitog poziva. No, unatoč tome u suvremenom svijetu postoji beskrajno mnogo gladi, siromaštva i bijede. Za to nije kriv naprosto pojedinac. Često su za to krive i nepravedne društvene strukture: Milijuni ljudi su bez posla, milijuni ljudi izručeni su izrabljivanju putem loše plaćenog posla, potiskivanju na rub društva i oduzimanju životnih mogućnosti. U mnogim su zemljama silne razlike između bogatih i siromašnih, između moćnih

i bespomoćnih. U svijetu, u kojem su i neobuzdani kapitalizam i totalitarni državni socijalizam potkopali i razorili mnoge etičke i duhovne vrijednosti, mogla se rasprostraniti žudnja za bezgraničnim profitom i neobuzdanom pljačkom, ali i materijalistička usredotočenost na vlastita prava u sklopu koje od države neprestano sve više zahtijevamo a da se sami pri tome ne obvezujemo na više. Ne samo u zemljama u razvoju nego i industrijskim zemljama, korupcija je postala rakranom društva.

A. No, na temelju velikih starih religioznih i etičkih tradicija čovječanstva razabiremo smjernicu: Ne smiješ krasti! Ili formulirano pozitivno: Postupaj pravedno i pošteno! Dakle, razmislimo iznova o posljedicama te prastare smjernice: Nijedan čovjek nema pravo u bilo kojem obliku okradati drugog čovjeka ili posegnuti za njegovim vlasništvom ili vlasništvom zajednice. No, i obratno, nijedan čovjek nema pravo upotrebljavati svoje vlasništvo a da se pri tome ne obazire na potrebe društva i planeta Zemlje.

B. Gdje vlada ekstremno siromaštvo, tamo uzima maha bespomoćnost i očajanje, tamo će se uvijek iznova krasti da bi se preživjelo. Gdje se bezobzirno gomila bogatstvo i uvećava moć, tamo će se kod prikraćenih i marginaliziranih neizbježno probuditi osjećaji zavisti, ogorčenosti, pa čak i smrtonosne mržnje i revolta. A to uzrokuje začarani krug nasilja i protunasilja. Neka se nitko ne zavarava: Svjetskog mira neće biti bez svjetske pravde!

C. Iz tog bi razloga već mladež trebala u obitelji i školi učiti da vlasništvo obvezuje čak i onda kad je posve malo. Njegova uporaba treba istodobno služiti i općem

dobru. Jedino ćemo na taj način moći izgraditi pravedan ekonomski poredak.

D. No, da bi se odsudno popravio položaj najsiromašnije milijarde ljudi na ovom planetu, a u sklopu nje naročito žena i djece, moramo pravednije urediti strukture svjetskog gospodarstva. Koliko god je prijeko potrebna, individualna dobrotvorna djelatnost i pojedinačni projekti pomoći nisu dostatni.

Da bi došlo do pravednog izjednačavanja, za to je potrebno sudjelovanje svih država i autoritet internacionalnih organizacija.

Dužnička kriza i siromaštvo Drugoga svijeta zahvaćenog raspadom, a pogotovo Trećeg svijeta, moraju dovesti do rješenja prihvatljivog za sve strane. Jasno je da se i u budućnosti neće moći izbjeći sukobi oko interesa. U svakom slučaju, u razvijenim zemljama treba razlikovati između nužne i neobuzdane potrošnje, između socijalne i nesocijalne uporabe vlasništva, između opravdanog i neopravdanog korištenja prirodnih resursa, između čisto kapitalističkog i socijalno-ekološki usmjerenog tržišnog gospodarstva. Čak i zemlje u razvoju trebaju propitati svoju nacionalnu savjest.

Posvuda važi: Moramo pružiti otpor – kad god je to moguće nenasilan – posvuda gdje vlastodršci tlače potčinjene, institucije osobe a moć pravo.

E. Biti istinski čovjek, to u duhu naših velikih religioznih i etičkih tradicija znači sljedeće:

- ④ umjesto da je zloupotrebljavamo u bezobzirnoj borbi za vlast, gospodarsku i političku moć koristit ćemo za služenje ljudima. Moramo razvijati duh suosjećanja s patnicima i na poseban se način brinuti za siromašne, hendikepirane, stare, izbjeglice i osamljene,
- ④ umjesto čiste žudnje za moći i neobuzdane politike moći tijekom neizbježnog nadmetanja treba vladati uzajamno poštovanje, razborito usuglašavanje interesa, želja za posredovanjem i obazrivošću,
- ④ umjesto nezasićene pohlepe za novcem, prestiža i potrošnje, iznova moramo otkriti smisao za umjerenost i skromnost jer čovjek svladan pohlepom gubi svoju „dušu“, svoju slobodu, svoj spokoj, svoj nutarnji mir, a na taj način i ono što ga čini čovjekom.

3. Obvezivanje na kulturu tolerancije i života u istinoljubivosti

Bezbroj se ljudi u svim regijama i religijama čak i u naše vrijeme trudi oko života u ozračju poštenja i istinoljubivosti. No, unatoč tome u suvremenom svijetu postoji beskrajno mnogo laži i prijevare, obmanjivanja i licemjerja, ideologije i demagogije:

- ④ političari i poslovni ljudi koji se služe lažima kao sredstvom politike i uspjeha;
- ④ masovni mediji koji umjesto istinitog izvješćivanja podastiru ideološku propagandu a umjesto informacija dezinformacije i koji umjesto vjernost istini slijede cinične komercijalne interese;

- ☉ znanstvenici i istraživači koji se izručuju moralno sumnjivim ideološkim ili političkim programima ili čak gospodarskim interesnim skupinama, pa opravdavaju istraživanja koja krše temeljne moralne vrijednosti;
- ☉ predstavnici religija koji pristaše drugih religija diskvalificiraju kao manje vrijedne, pa umjesto poštovanja, razumijevanja i tolerancije propovijedaju fanatizam i netoleranciju.

A. No, na temelju velikih starih religioznih i etičkih tradicija čovječanstva razabiremo smjernicu: Ne smiješ lagati! Ili formulirano pozitivno: Govori i postupaj istinoljubivo! Dakle, razmislimo iznova o posljedicama te prastare smjernice: Niti jedan čovjek i niti jedna institucija, nijedna država, pa čak niti jedna Crkva ili religijska zajednica nema pravo ljudima govoriti neistinu.

B. To naročito važi:

- ☉ za masovne medije kojima je s pravom zajamčena sloboda izvješćivanja u svrhu pronalaženja istine i kojima na temelju toga u svakom društvu pripada služba čuvara istine: Oni se ne nalaze iznad morala nego su dužni biti objektivni i poštivati ljudsko dostojanstvo, ljudska prava i temeljne vrijednosti. Nemaju pravo zadirati u privatnu sferu ljudi, iskrivljavati stvarnost i manipulirati javnim mnijenjem.
- ☉ za umjetnost, književnost i znanost kojima je s pravom zajamčena umjetnička i akademska sloboda: One nisu izuzete od općenitih

etičkih mjerila nego trebaju služiti istini.

- ☉ za političare i političke stranke: Ako svom narodu lažu u lice, ako su krivi zbog manipuliranja istinom, korupcije ili bezobzirne politike moći u sferi vanjskih i unutarnjih poslova, onda su prokockali svoju vjerodostojnost i zaslužili izgubiti svoje položaje i birače. Obratno, javno bi mnijenje trebalo podržavati one političare koji svom narodu u svako vrijeme hrabro govore istine.
- ☉ na koncu i za predstavnike religija: Ako raspiruju predrasude, mržnju i neprijateljstvo prema onima koji drukčije vjeruju, ako propovijedaju fanatizam ili čak pokreću ili legitimiraju vjerske ratove, onda zaslužuju osudu ljudi i gubitak pristaša.

Neka se nitko ne zavarava: Neće biti svjetske pravde bez istinoljubivosti i ljudskosti!

C. Iz tog bi se razloga već mladež trebala u obitelji i školi učiti vještini istinoljubivosti u mišljenju, govorenju i djelovanju. Svaki čovjek posjeduje pravo na istinu i istinoljubivost. Posjeduje pravo na nužne obavijesti i obrazovanje kako bi mogao izvršiti temeljne životne odabire. Dakako, bez temeljnog etičkog usmjerenja teško će moći razlikovati važno od nevažnoga. U slučaju suvremene svakodnevne poplave informacija kad se činjenice izokreću, interesi prikrivaju a mišljenja apsolutiziraju, etička mjerila predstavljaju pomoć.

D. Biti istinski čovjek, to u duhu naših velikih religioznih i etičkih tradicija znači sljedeće:

- ④ istini pribavljati priznanje, a ne brkati slobodu sa samovoljom i pluralizam s ravnodušnošću;
- ④ njegovati duh istinoljubivosti čak i u svakodnevnim odnosima s ljudima, a ne živjeti u nepoštenju, licemjerju i oportunističkom prilagođavanju;
- ④ uvijek iznova tražiti istinu s nepotkupljivom istinoljubivošću, a ne širiti ideološke ili stranačke poluistine;
- ④ pouzdano i trajno služiti istini koju smo jednoć spoznali, a ne pokleknuti pred oportunizmom.

4. Obvezivanje na kulturu ravnopravnosti i partnerstva muškarca i žene

Bezbrojni se ljudi u svim regijama i religijama trude oko života u duhu partnerstva muškarca i žene, oko odgovornog

djelovanja na području ljubavi, seksualnosti i ljubavi. No, unatoč tome posvuda u svijetu postoje oblici patrijarhata koji zaslužuju osudu, prevlast jednog spola nad drugim, izrabljivanje žena, seksualne zloupotrebe djece i prisilna prostitucija.

④ *Socijalne razlike na ovoj Zemlji nerijetko uzrokuju to da se naročito žene, pa čak i djeca, iz slabije razvijenih zemalja osjećaju prisiljenim baviti se prostitucijom kao sredstvom za borbu oko preživljavanja.*

A. No, na temelju velikih starih religioznih i etičkih tradicija čovječanstva razabiremo smjernicu: Ne smiješ provoditi spolni nemoral! Ili formulirano pozitivno: Poštujte i ljubite jedni druge! Dakle,

razmislimo iznova o posljedicama te prastare smjernice: Nijedan čovjek nema pravo nekog drugog srozavati na puki objekt svoje seksualnosti niti ga dovesti i zadržavati u spolnoj ovisnosti.

B. Osuđujemo seksualno izrabljivanje i spolnu diskriminaciju kao jedan od najužasnijih oblika ljudskog ponižavanja. Bez obzira na to na kojem se mjestu propovijeda prevlast jednog spola nad drugim ili tolerira seksualno izrabljivanje – pa čak i u ime nekog religijskog uvjerenja – bez obzira na kojem se mjestu potiče prostitucija ili zloupotrebljavaju djeca, na tom smo se mjestu dužni suprotstaviti. Neka se nitko ne zavarava: Nema istinske ljudskosti bez partnerskog suživota!

C. Iz tog bi razloga već mladež trebala u obitelji i školi učiti da seksualnost načelno nije negativno-razorna ili izrabljivačka nego stvaralačko-pozitivna snaga. Ona posjeduje funkciju oblikovanja zajedništva koje afirmira život a može se razviti jedino ako je živimo odgovorno i s obzirom na sreću partnera.

D. Odnos između muškarca i žene ne bi smjelo definirati tutorstvu ili izrabljivanje nego ljubav, partnerstvo i povjerenje. Ljudsko ispunjenje nije isto što i seksualno uživanje. Seksualnost treba biti izraz i potvrda ljubavnog odnosa koji se živi u ozračju partnerstva.

Neke religiozne tradicije poznaju i ideal dragovoljnog odricanja od seksualnog života. Čak i dragovoljno odricanje može biti izraz identiteta i ostvarenja smisla.

E. Unatoč svim kulturnim i religioznim razlikama, društvenu ustanovu braka obilježava ljubav, vjernost i trajnost. Muškarcima, ženama i djeci brak želi i

treba jamčiti zaštitu i uzajamnu podršku a i osiguravati njihova prava. U svim zemljama i kulturama treba raditi na ekonomskim i društvenim odnosima koji će omogućiti čovjeka dostojnu egzistenciju braka i obitelji a nadasve i starih osoba.

Djeca posjeduju pravo na obrazovanje. Iskorištavati ne trebaju niti roditelji djecu niti djeca roditelje. Naprotiv, njihov odnos treba počivati na uzajamnom poštivanju, priznanju i brizi.

F. Biti istinski čovjek, to u duhu naših velikih religioznih i etičkih tradicija znači sljedeće:

- Ⓧ uzajamno poštovanje, razumijevanje i partnerstvo, a ne patrijarhalno podčinjavanje ili ponižavanje što je izraz nasilja a često uzrokuje protunasilje;
- Ⓧ uzajamnu obzirnost, toleranciju, pomirljivost i ljubav, a ne svaki oblik seksualnog posjedovanja ili seksualne zloupotrebe.

Na razini nacija i religija možemo prakticirati jedino ono što živimo na razini osobnih i obiteljskih odnosa.

IV. Promjena svijesti

Sva povijesna iskustva pokazuju da našu Zemlju ne možemo promijeniti bez promjene svijesti pojedinaca i javnosti. To se već pokazalo u slučaju pitanja, kao što su to rat i mir, ekonomija ili ekologija, a sklopu koji su posljednjih desetljeća

postignute bitne promjene. One bi se morale postići i s obzirom na etos!

Svaki pojedinac raspolaže ne samo nepovredivim dostojanstvom i neotuđivim pravima nego i neporecivom odgovornošću za ono što poduzima ili ne poduzima. Svi naši izbori i djela, pa čak i naši promašaji i propusti, uzrokuju posljedice.

Tu odgovornost čuvati, produbljivati i predavati budućim generacijama, to predstavlja naročitu zadaću religija. Pri tome smo realistični s obzirom na ono što je postignuto ovim konsenzusom, a zahtijevamo da se obrati pozornost na sljedeće:

1. Teško je postići sveopći konsenzus s obzirom na mnoga pojedinačna sporna pitanja (od bioetike i seksualne etike preko etike sredstva javnog priopćavanja i etike znanosti do ekonomske i političke etike). No, unatoč tomu, u duhu načela, koja smo razvili na ovom mjestu, trebalo bi biti moguće naći prikladna rješenja i za mnoga dosad sporna pitanja.
2. U mnogim se životnim područjima već probudila nova svijest s obzirom na etičku odgovornost. Iz tog bi nam razloga bilo drago ako bi se u slučaju što većeg broja zanimanja – kao što su to na primjer liječnici, znanstvenici, gospodarstvenici, novinari i političari – izradili suvremeni etički kodeksi

koji će pružati konkretnije smjernice za mučna pitanja u dotičnim zanimanjima.

3. Prije svega usrdno molimo pojedine vjerske zajednice da formuliraju svoj posve specifičan etos: ono što svaka vjernička tradicija može reći na primjer o smislu života i smrti, o podnošenju patnje i opraštanju krivnje, o nesebičnom predanju i nužnosti odricanja, o suosjećanju i radosti. Sve će to produbiti, pobliže razvrstati i konkretizirati svjetski etos koji se već sada može raspoznati.

Na koncu apeliramo na sve stanovnike ovog planeta: Naša se Zemlja ne može promijeniti nabolje bez promjene svijesti pojedinca. Zalažemo se za individualnu i kolektivnu promjenu svijesti, za buđenje naših duhovnih snaga putem promišljanja, meditacije, molitve i pozitivnog mišljenja, za obraćenje srca. Zajedno možemo i brda premješati! Bez rizika i spremnosti na žrtvu neće biti temeljne promjene naše situacije! Iz tog se razloga obvezujemo na zajednički svjetski etos, na bolje uzajamno razumijevanje i na životne forme koje su prihvatljive za društvo, koje podupiru mir i koje su prijateljski nastrojene spram prirode.

Pozivamo sve ljude, bez obzira na to jesu li religiozni ili ne, da to isto čine!